

УДК 821.161.2.09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-2-15>**Людмила СКОРИНА,**
*orcid.org/0000-0002-7023-9063*доктор філологічних наук,
доцент кафедри української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна) *skoryna@ukr.net***«ПРОБЛЕМА ХЛІБА»: ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ
(ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ РЕЦЕПЦІЇ ОПОВІДАННЯ
ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО)**

Оповідання «Проблема хліба» – один із найвідоміших зразків малої прози В. Підмогильного – здобуло значну увагу літературознавців, однак частина інтерпретаційних моделей потребує уточнення й поглиблення. У статті проаналізовано інтерпретаційні хиби, запропоновано власну модель його тлумачення. Це оповідання інтерпретують у контексті творів про голод в Україні 1921–1922 років (статті І. Пасько, Т. Хом'як, О. Тимофєєвої, І. Кропивко та ін.), однак такий підхід звужує його тематику. Важливим ключем для адекватної інтерпретації твору є декодування його заголовка й епіграфів. Назва вказує на центральну проблему – пошук «легкого хліба». Перший епіграф, що складається з авторського тексту й цитати Ф. Ніцше з трактату «Людське, занадто людське», виконує три функції: 1) застерегти інтерпретаторів від ототожнення автора з персонажем; 2) захистити його від некоректних обвинувачень моралізаторів і політично заангажованої критики; 3) натякає на сліди ніцшеанської філософії (ідеї моральної деструкції, міркування про надлюдину й масу). Другий епіграф, запозичений із Нового Заповіту, увиразнює «притчовий» характер оповіді. Найбільше дискусій у середовищі літературознавців викликає образ наратора – головного героя твору. Ключовим мотивом його поведінки визнано голод, однак це узагальнення не зовсім точне. У першій сцені (епізоді з повією, що виконує функцію антиципації) наратор постає як імморальна особистість, для якої традиційні етичні норми не є чинними. До першого злочину (крадіжки грошей у квартирної хазяйки) його підштовхує не голод, а намагання втілити свій «геніальний план» – стати спекулянтом. Вчинки головного героя, неприйнятні з погляду загальнолюдської моралі (крадіжки, ненавмисне вбивство, згода стати утриманцем заможної перекупки), провокують у дослідників нав'язливе моралізування й спроби знайти логічну мотивацію його поведінки. Однак твердження про «психологічний злам» персонажа, якому довелося поступитися «своїми моральними принципами», рефлексії про «переродження людини, її свідомості й світогляду під впливом голодування», не зовсім продуктивні. Наратор презентований у творі як цілісна особистість, яка не змінюється, а щоразу глибше й повніше розкривається перед читачами в нових умовах. Недоречними видаються й спроби показати його як «жертву обставин», намагання приписати йому недійсні докори сумління, каяття, жаль до себе. Це заперечує створену В. Підмогильним художню концепцію особистості, чия винятковість презентована через екзотичний фітообраз – хризантему. Результати проведеного дослідження мотивують необхідність подальшого системного, поглибленого аналізу-інтерпретації оповідання В. Підмогильного «Проблема хліба», зокрема, на рівні характеристики окремих символів, промовистих деталей.

Ключові слова: В. Підмогильний, «Проблема хліба», інтерпретація, голод, ніцшеанська людина, заголовок, епіграф, контекст, художня концепція особистості.

Ludmila SKORYNA,
*orcid.org/0000-0002-7023-9063*Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies
Cherkasy National University by B. Khmelnytsky
(Cherkasy, Ukraine) *skoryna@ukr.net***“BREAD PROBLEM”: INTERPRETATION ISSUES (LITERARY RECEPTION
SPECIFICS OF VALERIAN PIDMOHYLNYI'S STORY)**

The story “Bread Problem” is one of the most famous examples of short prose by V. Pidmohylnyi. Surely, it has attracted considerable attention of literary critics, but some interpretive models need to be clarified and deepened. The article analyzes the interpretation errors and offers its own model of interpretation. This story is usually interpreted in the context of works about the famine in Ukraine in 1921–1922 (articles by I. Pasko, T. Khomiak, O. Tymofieieva, I. Kropyvko, etc.). However, this approach narrows the thematic parameters. Decoding of the title and epigraphs of the story is the key to its adequate interpretation. The title semantics indicates the main problem of the narrator – the search for “easy

bread". The first epigraph that consists of the author's text and F. Nietzsche's quote from the treatise "Human, All Too Human", has three functions: 1) to warn the interpreters against the identification of the author with the character; 2) aims to protect the author from incorrect accusations of moralists and politically biased criticism; 3) hints at traces of Nietzschean philosophy (moral destruction ideas, reflections about the overhuman and the masses). The second epigraph, borrowed from the New Testament, emphasizes the "proverbial" nature of the story. The image of the narrator, the main character of the story, provokes the most acute discussions among literary critics. Hunger has been recognized as a key motive for his behaviour, but this is an incorrect generalization. The first scene, an episode with a prostitute acting as an anticipation, shows the narrator as an immoral person with invalid traditional ethical norms. Not hunger incited him to the first crime (money theft from the landlady) but the wish to become a black marketeer while realizing his "genius plan". The actions of the main character, unacceptable from the point of view of human values (theft, manslaughter; becoming a kept boy of wealthy middlewoman), provoke obsessive moralizing in researchers and lead to attempts to find a logical motivation for his behaviour. However, we find it unproductive to emphasize on "psychological failure" of the character, who had to sanctify his moral principles, on "man's regeneration" with changing the consciousness and worldview under the influence of starvation. The narrator is presented in the story as a holistic personality who never changes but reveals himself to readers more and more deeply in new conditions. Attempts to portray him as a "victim of circumstances" referring to non-existent pang of conscience, genuine contrition and self-compassion seem inappropriate. This denies the art concept of personality created by V. Pidmohylnyi with its uniqueness presented through an exotic phytoimage – a chrysanthemum. The results of the study actualize the need for further systematic, fundamental analysis and interpretation of the story "Bread Problem" by V. Pidmohylnyi, in particular at the level of individual symbolic images, speech details.

Key words: V. Pidmohylnyi, "Bread Problem", interpretation, hunger, Nietzschean man, title, epigraph, context, art concept of personality.

Постановка проблеми. Літературно-художній твір – складна, багаторівнева система, здатна породжувати різні варіанти інтерпретації. Якщо не брати до уваги тлумачення, які відверто спотворюють зміст, усі інші версії розуміння можна визнати правильними, однак деякі з них змістовніші, глибші.

Аналіз досліджень. Оповідання «Проблема хліба» є одним із найпомітніших здобутків В. Підмогильного в царині малої прози. Різні моделі його інтерпретації презентовані в монографіях В. Мельника, Р. Мовчан, М. Тарнавського, статтях С. Іванюка, І. Кропивко, І. Пасько, С. Полякової, О. Стадніченко, О. Тимофєєвої, О. Хамедової, І. Цюп'яка та ін. Попри значну увагу літературознавців, указаний твір потребує ґрунтовного дослідження, виявлення інтерпретаційних хиб, обговорення дискусійних проблем.

Мета статті – проаналізувати особливості інтерпретації оповідання В. Підмогильного «Проблема хліба» в студіях українських науковців, виявити дискусійні питання, запропонувати власну модель інтерпретації твору.

Виклад основного матеріалу. У більшості літературознавчих студій оповідання «Проблема хліба» розглядають у контексті творів про голод в Україні 1921–1922 років. На думку Т. Хом'як, «навіть чи знайдуться в українській літературі того часу сильніші з мистецького і психологічного боку речі про голод, ніж оповідання В. Підмогильного «Син», «Собака», «Проблема хліба». Найтрагічніші моменти голоду змальовані з подиву гідною протокольною точністю, ясністю замальовки та правдивістю ситуації» (Хом'як, 1998: 146). В унісон розмірковує О. Тимофєєва: «оповідання «Проблема хліба», «Син» та «Іван

Босий» близькі за темою. У центрі уваги письменника – реальна подія – голод, що охопив південні регіони України. Автор через промовисті деталі відтворює трагізм ситуації, коли тисячі людей опинилися між життям і смертю» (Тимофєєва, 2016: 174). Таке формулювання теми доречне, коли йдеться про оповідання «Син», у «Проблемі хліба», оповіданнях «Собака», «Іван Босий» художня тематика значно складніша. В аналізованому творі письменник відображає не так історичні реалії початку 1920-х, як складний ландшафт людської душі, внутрішній світ особистості, які в складних умовах намагається розв'язати «проблему хліба».

Першим кроком до адекватної інтерпретації твору має стати декодування його назви. Семантика заголовка «Проблема хліба» пов'язана не так із пошуками «хліба насущного», намаганням вижити в умовах голоду й розрухи, як із концептом «легкий хліб», що оприявнюється в першій сцені в розмові наратора з проституткою: «Ми ще довго розмовляли; я оповістив їй, що так само заклопотаний справою «легкого хліба» (Підмогильний, 1991: 122). Саме це є тематичним осердям оповідання; голод, як слушно розмірковує Р. Мовчан, постає як «реалістичне тло, на якому розгортається художнє дослідження психіки людини в екстремальній ситуації. <...> На такому своєрідному життєвому матеріалі В. Підмогильний намагається обсервувати силу і слабкість людини як такої, розглянути проблему існування в людині двох пов'язаних начал – тілесного й духовного» (Мовчан, 2008: 238).

Другий крок інтерпретації пов'язаний зі з'ясуванням семантики епіграфів. Мотто

тракується як факультативний текстовий елемент, однак його витлумачення дозволяє уточнити й поглибити уявлення про змістові параметри твору. На жаль, значна частина дослідників ігнорує цей крок, обмежуючись констатацією факту (див., наприклад: Хом'як, 1998). Яку важливу інформацію містять підібрані В. Підмогильним надтекстові цитати? Перший епіграф «Немає нічого хибнішого, як ототожнювати ідею твору з думками автора. На жаль, читач і критика слабкують на цю недоречну хворобу. Тут я якнайрішучіше застерігаюся проти цього поширеного забобону. «Гарний письменник користується не тільки з власних думок, а й із думок своїх добрих знайомих» (Ніцше)» (Підмогильний, 1991: 122) – структурно розпадається на дві частини. Перша – від слів «Немає нічого хибнішого...» до «...поширеного забобону» – наголошує на тому, що думки, висловлені персонажами літературного твору, не варто приписувати письменникові. Це твердження – аксіома для літературознавців, однак інколи спокуса ототожнити автора з оповідачем видається надто великою. Так, І. Цюп'як доводить, що «в цьому творі («Проблема хліба») автор певним чином оприявнюється в образі героя. Не заперечуючи тези, що в новелі, в якій розповідь ведеться від першої особи, ні займенник першої особи, ні дійсний спосіб теперішнього часу не стосуються безпосередньо письменника», що «було б неправильно ототожнювати автора з реальною постаттю письменника, як і ототожнювати його з видуманим оповідачем». М. Фуко стверджує: «Текст завжди має в собі певну кількість знаків, які вказують на автора. Ці знаки <...> є особливими займенниками, або прислівниками часу і місця, або дієвідмінами» (Ніцше, 1990: 606). Ім'я автора певного дискурсу встановлює й указує на статус такого дискурсу в культурі й суспільстві: «<...> авторська функція є характеристикою способу екзистенції, коло обігу та функціонування певних дискурсів у суспільстві» (Ніцше, 1990: 603). З цієї функцією пов'язаний *автобіографізм оповідань В. Підмогильного*, що оприявнюється на рівні просторово-часових координат зображених реальних подій 1917–1921 років» (Цюп'як, 2016: 117). На жаль, у цій ситуації авторитет М. Фуко й волонтаризм дослідника переважив волю автора, що призвело до хибних висновків. Уважати оповідання «Проблема хліба» автобіографічним не зовсім коректно.

Другий мотив, що спонукав В. Підмогильного з усією безапеляційністю відмежуватися від рефлексій наратора в оповіданні «Проблема хліба», пов'язаний із прагненням захиститися від обвинувачень читачів-моралістів та ідейно заангажованої критики.

Власні міркування письменник підкріплює цитатою з книги Ф. Ніцше «Людське, надто людське» (1878) – це друга структурна частина епіграфу. У четвертому розділі трактату німецького філософа «З душі художників і письменників» занотовано: «180. Колективний розум. *Хороший письменник має не тільки свій власний розум, а й розум своїх друзів*» (Ніцше, 1990: 339). Як слушно твердить М. Тарнавський, «у Ніцше цей афоризм виражає універсальну спорідненість літературних текстів, а також практичну цінність письменницького хисту до використання думок і почуттів іншої людини. Для Підмогильного в епіграфі є ще й особливий зміст, що стосується саме його обставин. *На суто практичному рівні це був політичний захист*. Саме оповідання написано у формі щоденника. Зважаючи на політичний клімат того часу, розповідь від першої особи про молодого чоловіка, який не може здобути їжі, могла накликати велику біду на автора» (Тарнавський, 2004: 91).

У процесі інтерпретації епіграфу варто враховувати не лише семантику цитованих рядків, а й особливості тексту-донора. В оповіданні «Проблема хліба» в поведінці наратора помітні сліди ніцшеанської моральної деструкції, відгомін міркувань про надлюдину, яка вивищується над юрбою. Як слушно вказує С. Іванюк, епіграф «є підтвердженням того, що автор був знайомий із філософією Ф. Ніцше, зокрема з ніцшеанською дескриптивною типологією людини. У назві твору В. Підмогильного, на відміну від твору В. С. Моема, криється вказівка не на характер героїв чи події, які розгортатимуться в ньому, а на мотив вчинків – рушійну силу або пусковий механізм дій. <...> Можна припустити, що В. Підмогильний завбачливо пропонує не судити суть людини відповідно до законів моралі, а розглянути мотив» (Іванюк, 2016: 127). Ще один чинник, який спонукав В. Підмогильного дистанціюватися від зображеного художнього світу, – прагнення надати оповіді універсального характеру. За слушним твердженням М. Тарнавського, «цей епіграф-засторога виконує важливу роль ще й у самому оповіданні: він *дистанціює автора від оповіді, надаючи останній статусу об'єктивного дослідження*. Синхронність щоденникової форми та її формальна об'єктивність створюють *ефект лабораторного психологічного спостереження*» (Тарнавський, 2004: 91).

Це міркування є своєрідним «трампліном» до інтерпретації другого епіграфа: «*Хто має вуха слухати, хай чує*» (Підмогильний, 1991: 142). На відміну від першої надтекстової цитати він

не здобувся на належне наукове витлумачення, навіть його джерело визначається неточно. Так, Н. Поліщук нотує: «... оповіданню «Проблема хліба» передує епіграф із Ніцше, де наголошено, що «немає нічого хибнішого, ніж ототожнювати ідею твору з думками автора»», а після цитування наведено авторську ремарку «хто має вуха, нехай слухає» (Поліщук, 2011: 109). Т. Хом'як кваліфікує другий епіграф як приказку (Хом'як, 1998: 146). Насправді, джерелом другої надтекстової цитати є Біблія. У Новому Заповіті ця словесна формула фігурує неодноразово. Так, можна згадати притчу про сіяча, яка завершується словами: «8 Ще ж інше впало на добру землю – і дало плід, що сховався і ріс; принесли: те у тридцять, те у шістьдесят, а те й у сто разів більше. 9 І додав: *Хто має вуха слухати, хай слухає!*» (Матф. 13:9). Цей епіграф покликаний увиразнити «притчовий» характер оповіді, спонукати читачів до дешифрування натяків і художніх символів. В. Підмогильний навмисне не коментує вчинки наратора, не виносить йому моральний присуд, пропонуючи читачам зробити власні висновки. У передмові до збірки «Проблема хліба» (1927) є такі рядки: «Це ж золоте правило – твердити, що те, що я можу, всі мусять навчитися мотти, доводити свої погляди як єдино можливі, й *робити з власного прикладу правило для людськості*» (Підмогильний, 1927: 8–9). Попри очевидну іронічність цього висловлювання, маємо підстави стверджувати, що «Проблема хліба» якраз і є спробою з літературного «прикладу» висунути «правило для людськості».

Найбільше інтерпретаційних пасток приховує в собі образ головного героя – наратора. Більшість дослідників одноставні в тому, що ключовим мотивом його поведінки є голод. Наприклад, О. Хамедова констатує: «В оповіданні «Проблема хліба» оголюється фізична сутність людини, адже *голод змушує головного героя порушити всі моральні принципи*» (Хамедова, 2016: 168). С. Іванюк доводить, що «мотив вчинків криється в назві твору – *голод*, обставини за яких інстинкт виживання бере гору, звільняючи звіра в людині та спонукаючи її до дій, за наслідки яких вона вже не відповідальна. Думка головного героя щодо моральної відповідальності звучить цілком у стилі Ф. Ніцше: «Ніхто з нас не винний» (Іванюк, 2016: 128). Однак чи варто так безапеляційно мотивувати вчинки наратора голодом, який загострює інстинкт виживання, змушує його йти на злочини?

Перший «ключ» до розуміння мотивації наратора прихований у сцені його зустрічі з повією. З цього епізоду починається наше знайомство з

персонажем, тому він заслуговує на пильну увагу. Під час вечірньої прогулянки міськими вулицями юнак зустрічає жінку, яка запропонувала йому «свої *послуги в справі кохання*» (Підмогильний, 1991: 122). На цю пропозицію він реагує без жодного моралізування чи зневаги: «Я ввічливо відмовився, стараючись не образити її запобігливості» (Підмогильний, 1991: 122). Причина відмови очевидна – безгрошів'я, однак є в цій ситуації й другий план, що натякає на сексуальну індиферентність юнака. Жодного разу в оповіданні не згадані ані його сексуальні фантазії, ані пошуки тілесних втіх. У стосунках із Мартою він підкреслено пасивний: «Вона поцілувала мене в чоло, далі – в щоку, потім просто в губи й уже не раз. Я не пручався. Я розумів, що за пиріжечки треба платити, й тільки радів, що *плачу такими дешевими грішми*» (Підмогильний, 1991: 129). Можна зауважити, що в цій ситуації наратор не має до жінки жодних почуттів, однак важливішим є те, що він сприймає власну сексуальність як товар: «Як гарно, – гадав я, – що ми, люди, такі різні, що один з нас потребує зовсім іншого, ніж другий. Те, що для одного – *завалюючий крам*, для другого – велика цінність» (Підмогильний, 1991: 129). Сказане твердження О. Стадніченко, що «студент потрапляє в *рабську залежність від природних інстинктів, голоду й сексу*» (Стадніченко, 2001: 118), видається не зовсім коректним, адже найгостріші емоції, близькі до сексуального потягу, викликає в наратора не жінка, а їжа: «Минулі дні я ходив *мов безнадійно закоханий*. Часом мене опановувала млявість; я з тонкою *насолондістю* мріяв про масні пиріжечки, і, коли уявляв собі їхній смак, *кров мені палахкотіла й бухала в голову*. Я викликав їхній образ, і коли вони, *мов живі*, лежали переді мною, рожевенькі й гарненькі, – мені душу захоплював *нестримний потяг до них*» (Підмогильний, 1991: 129).

Повертаючись до сцени з повією, зауважимо характерну деталь: відхиливши пропозицію «в справі кохання», наратор не припинив спілкування (вони «*ще довго розмовляли*»). У них виявилось так багато спільного, що жінка здивувалася, як «думки двох незнайомих людей можуть так збігтися» (Підмогильний, 1991: 123). Ця сцена має виразне характерологічне забарвлення, а з погляду композиційного вона виконує функцію антиципації. У цій ситуації наратор реалізується як імморальна особистість. Це твердження перегукується з міркуваннями С. Жигун про те, що «найхарактернішими героями неореалізму видаються два типи: «*маленька*» людина (Івга Нарчевська, Васиуренко, Володимир Петрович)

й імморалісти (герої новел «Проблеми хліба», «Собака»)» (Жигун, 2011: 56). Саме імморалізм, цинізм, зневага до моральних норм, а не голод – визначальні мотиви поведінки наратора. Уже перший злочин спростовує міркування про голод як єдиний регулятор його поведінки. Юнак краде золоті десятки у квартирної хазяйки не для того, щоб купити продовольство й наїстися, а для втілення свого «геніального плану» – стати спекулянтом. Дуже цікаво виглядає обґрунтування, чому він має займатися саме цим, а не чесною працею: «Це ж розкіш! Насамперед – вільний. Далі – мандруєш, бачиш багато, й за один раз можна стільки наспекулянтити, що на місяць вистачить» (Підмогильний, 1991: 123). Він прагне знайти найпростіший, найприйнятніший і, що бажано, найприємніший спосіб розв'язати «проблему хліба». Щоправда, цей план виявився невдалим: «мене охопило почуття страшенної огиди до того, що я робив, і я постановив якнайшвидше здати свій крам хоч абияк, щоб закінчити цю брудну справу» (Підмогильний, 1991: 125). У цій ситуації виявляється моральний релятивізм юнака: він вважає спекуляцію огидною, а в крадіжці не помічає нічого, що варте осуду. Персонаж В. Підмогильного подібний до героїв ранньої прози В. Винниченка, які у своєму житті керувалися єдиним моральним принципом – «чесністю із собою».

Звісно, ігнорувати роль голоду як регулятора поведінки наратора не можна. Крадіжку на баштані він чинить у стані афекту, під впливом інстинкту самозбереження; нав'язливе бажання їсти затьмарює здатність мислити й критично оцінювати ситуацію, руйнує систему моральних табу. Навіть мимовільне вбивство викликає в нього не муки совісті, а парадоксальну емоційну реакцію: «Потьмарніле повітря обливало весь час обличчя, внизу наобабіч широкими просторами бігла земля, й було почуття вільного дужого лету під хмарами. Я встав і заспівав» (Підмогильний, 1991: 127). На думку І. Пасько, ця деталь «асоціативно підкреслює ідею неминучості морального звиродніння людини, яка не може законним способом задовольнити головні фізіологічні потреби» (Пасько, 2016: 97). Та чи шукав наратор «законні шляхи» задоволення своїх потреб? Відповідь на це питання спростовує вищенаведене твердження літературознавиці.

Аналізуючи провокативну поведінку наратора, частина дослідників схиляється до нав'язливого моралізування, етичних присудів, пошуку бодай якихось прикмет каяття в його поведінці. Це спричиняє появу неадекватних інтерпретацій. Так, Т. Хом'як констатує: «Нічний запис, що слі-

дує за цим, кульмінаційний у психологічному зламі, котрий стався з «героем». Він «спіткнувся» в житті – заради «шамовки» (пригадаймо вираз одного з персонажів п'єси М. Куліша «97» про голод на Півдні України у 1921–1922 рр.), *поступається своїми моральними принципами*, іде на крадіжку» (Хом'як, 1998: 147). На думку І. Кропивко, фабулу оповідання «становить історія переродження людини, її свідомості й світогляду під впливом голодування. <...> Сюжетна динаміка зумовлена етапами морального зубожіння героя під впливом зовнішніх від нього сил – голоду, який переживала вся країна» (Кропивко, 2011: 43); «Герой зраджує своїм попереднім переконанням» (Кропивко, 2011: 44). Наведені міркування є неточними й непродуктивними. Які «попередні» переконання зраджує герой? Про який «психологічний злам» ідеться? Чи справді він переродився під впливом голоду? В оповіданні В. Підмогильного головний герой не змінюється, а лише щоразу все глибше й повніше розкривається перед читачем як цинік та імморальна особа, тому говорити про етапи його «духовної деградації» не варто.

О. Стадніченко називає наратора «жертвою обставин» (Стадніченко, 2001: 118), доводить, що «цей новоявлений альфонс сам осмислює своє існування, ніби співчуває сам собі» (Стадніченко, 2001: 118). Ця цитата – показовий приклад неадекватної інтерпретації тексту. У рядках «Я почуваю себе, мов немовлятко в колісці, я ніби ссу великі груди існування...» немає жодного співчуття до себе, каяття чи огиди. Навпаки, головний герой цілком задоволений своїм становищем. «Проблему хліба» розв'язано, йому більше не треба турбуватися про їжу, одяг і житло: «Воно почалося, *нове життя! Яка радість, який спокій!* Шлунок задоволено, і моя душа шугає над світом, як духотворець. Тепер я більше ніж коли дивуюся з неспритності й неталановитості жінок, що не змогли скористати з тих прекрасних обставин, що в них вони так довго пробували. Протягом століть жінка була в такому становищі, як я тепер, – на утриманні, – мала змогу не турбуватися про хліб – і куди вона повернула свій дух?» (Підмогильний, 1991: 130). Інтерпретуючи концепт «нове життя», І. Кропивко бачить у ньому «натяк на нову соціальну дійсність», «плакатний штамп нової соціалістичної реальності, і в такому разі моральний розпад героя стає алюзією на те, що буде наслідком дій нової влади, де герой, позбавлений духовності, вважає себе творцем нової духовності» (Кропивко, 2011: 43–44). Екстраполяція приватного життя наратора на соціальну дійсність 1920-х відволікає дослідницю від

інтерпретації конкретного літературного твору й виводить у царину сумнівних політичних узагальнень. Вчинки головного героя можна вважати природним наслідком захоплення філософськими трактатами Ф. Ніцше, ідеєю «чесності із собою» В. Винниченка, однак при цьому не варто забувати, що він принципово аполітичний і до творення «нової соціальної дійсності» жодним чином не причетний.

На окрему увагу заслуговує застосований наратором фітообраз: «Я споглядаю сам себе. Там, на базарі, де моя подруга продає пиріжки, – сварка, лайка, заздрість, брехня, – а я виростаю з цього, як холодна хризантема на угноєній землі» (Підмогильний, 1991: 130). У Японії хризантема – сонячна квітка, що асоціюється з довголіттям, радістю, добробутом; у Китаї вона сприймається як символ осені, багатства, довголіття, мудрості (Толмачева, 2011; Изотова, 2017). В інтерпретації Уляни Кравченко хризантема є «символом любові, плинності часу, смерті, постійності й вічності, <...> символізує сум, печаль, зраду» (Литвин, 2017: 8). В оповіданні В. Підмогильного цим екзотичним фітообразом наратор прагне підкреслити свою винятковість, піднятися над юрбою, не випадково в одному асоціативному ряду з хризантемою фігурують гори, небо й сонце.

Висновки. Оповідання В. Підмогильного «Проблема хліба» літературознавці інтерпретують у контексті творів про голод в Україні 1921–1922 років, однак така модель тлумачення потребує уточнення. Заголовок підкреслює ключову проблему твору – пошук «легкого хліба». Епіграфи застерігають інтерпретаторів від ототожнення автора з персонажем, захищають його від некоректних обвинувачень моралізаторів і політично заангажованої критики, натякають на сліди ніцшеанської філософії, увиразнюють «притчовий» характер оповіді. Головний герой твору охарактеризований як цілісна імморальна особистість, яка не змінюється, а щоразу глибше й повніше розкривається перед читачами в нових умовах. Його вчинки (крадіжки, ненавмисне вбивство, згода стати утриманцем заможної перекупки) провокують у дослідників нав'язливе моралізування, однак усі спроби логічно мотивувати його «моральну деградацію», знайти в його вчинках сліди каяття, жалю до себе, непродуктивні й призводять до неадекватного прочитання твору. Результати проведеного дослідження мотивують необхідність подальшого поглибленого аналізу-інтерпретації оповідання В. Підмогильного «Проблема хліба», зокрема, на рівні декодування окремих символічних образів, промовистих деталей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жигун С. Неореалізм vs романтика вітаїзму: своєрідність художніх світів. *Філологічні семінари*. 2011. Вип. 15. С. 53–59.
2. Іванюк С. Ніцшеанський тип «людини-паразита» як прояв діонісійського начала в оповіданнях В. С. Моєма «The ant and the grasshopper» («Мураха та коник») та В. Підмогильного «Проблема хліба». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2016. Вип. 62. С. 126–129.
3. Изотова Н. Символика хризантемы в японской лингвокультуре. *Культура и искусство*. 2017. № 10. С. 40–48. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/simvolika-hrizantemy-v-yaponskoj-lingvokulture> (дата звернення: 3.10.2021).
4. Кропивко І. Жанрово-стильові особливості малої прози В. Підмогильного. *Таїни художнього тексту (до проблематики тексту)*: зб. наук. праць. Вип. 12. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2011. С. 40–47.
5. Литвин О. Лінгвопоетика флорономів у мові творів Ольги Кобилянської та Уляни Кравченко: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «українська мова». Харків, 2017. 20 с.
6. Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі. Київ: ВД «Стилос», 2008. 544 с.
7. Ніцше Ф. Сочинения: в 2 т. Москва: Мысль, 1990. Т. 1. / пер. с нем, сост., вступ. ст. и примеч. К. Свасьяна. 829 с.
8. Пасько І. Функції художньої деталі в малій прозі В. Підмогильного про трагедію голоду 1921–1922 років. *Таїни художнього тексту*: зб. наук. праць. / за ред. Н. Заверталюк. Дніпро: Ліра, 2016. Вип. 19. С. 88–99.
9. Підмогильний В. Оповідання. Повість. Романи. Київ: Наук. думка, 1991. 800 с.
10. Підмогильний В. Проблема хліба: оповідання. Київ: Маса, 1927. 218 с.
11. Поліщук Н. Філософія і література у контексті європейського модернізму. Інтелектуалізм Валеріана Підмогильного. *Філософська думка*. 2011. № 1. С. 99–112.
12. Стадніченко О. Мала проза Валер'яна Підмогильного: екзистенційний аспект. *Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки*. 2001. № 4. С. 117–121.
13. Тарнавський М. Між розумом та ірраціональністю: Проза Валер'яна Підмогильного / пер. з англ. Київ: Пульсари, 2004. 232 с.
14. Тимофєєва О. Особливості психологізму в малій прозі Валер'яна Підмогильного та Льва Скрипника. *Таїни художнього тексту*: зб. наук. праць. / за ред. Н. Заверталюк. Дніпро: Ліра, 2016. Вип. 19. С. 172–183.
15. Толмачева У. Цветочная символика в повседневной и праздничной культуре Китая. *Аналитика культурологии*. 2011. № 2 (20). С. 236–240. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsvetochnaya-simvolika-v-povsednevnoy-i-prazdnichnoy-kulture-kitaya> (дата звернення: 2.10.2021).

16. Хамедова О. Тіло і сексуальність у творах В. Підмогильного та Б. Антоненка-Давидовича: філософсько-культурологічна інтерпретація. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. 2016. Вип. 24. С. 165–176.
17. Хом'як Т. Голод на півдні України у 1921–1922 рр. та його художня інтерпретація Валер'яном Підмогильним. *Південна Україна ХХ століття*. Запоріжжя, 1998. Вип. 1 (4). С. 146–150.
18. Цюп'як І. Соціопсихологічна модель вартісності людини в новелах Валер'яна Підмогильного. *Таїни художнього тексту* : зб. наук. праць. / за ред. Н. Заверталюк. Дніпро : Ліра, 2016. Вип. 19. С. 113–119.

REFERENCES

1. Zhyhun S. Neorealizm vs romantyka vitaizmu: svoieridnist khudozhnikh svitiv. [Neorealism vs the romance of vitalism: the uniqueness of the art worlds]. *Philological seminars*. 2011. № 15. P. 53–59. [in Ukrainian].
2. Ivaniuk S. Nitscheanskyi typ "liudyny-parazyta" yak proiav dionisiiskoho nachala v opovidanniakh V. S. Moema "The ant and the grasshopper" ("Murakha ta konyk") ta V. Pidmohylnoho "Problema khliba". [Nietzschean type of "parasite man" as a manifestation of the Dionysian principle in the stories of V.S. Moem "The ant and the grasshopper" ("The ant and the grasshopper") and V. Pidmohylny "The problem of bread"]. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"*. Series: Philological. 2016. № 62. P. 126–129. [in Ukrainian].
3. Izotova N. Simvolika hrizantemy v yaponskoj lingvokul'ture. [Symbolism of the chrysanthemum in Japanese linguistics]. *Culture and art*. 2017. № 10. P. 40–48. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/simvolika-hrizantemy-v-yaponskoj-lingvokulture>. [in Russian].
4. Kropyvko I. Zhanrovo-stylovi osoblyvosti maloi prozy V. Pidmohylnoho. [Genre and style features of V. Pidmohylny's short prose]. *Secrets of the literary text*. № 12. Dnipropetrovsk: Vyd-vo DNU, 2011. P. 40–47. [in Ukrainian].
5. Lytvyn O. Lihvopoetyka floronomeniv u movi tvoriv Olhy Kobylianskoi ta Uliany Kravchenko [Linguopoetics of flonomers in the language of works by Olga Kobylanska and Ulyana Kravchenko]. *Kharkiv*, 2017. 20 p. [in Ukrainian].
6. Movchan R. Ukrainskyi modernizm 1920-kh: portret v istorychnomu interieri [Ukrainian Modernism of the 1920s: A Portrait in a Historical Interior]. *Kyiv: VD «Stylos»*, 2008. 544 p. [in Ukrainian].
7. Nytsshe F. Sochyneniya: v 2 t. [Essays: in 2 volumes]. M.: Mysl', 1990. T. 1. 829 p. [in Russian].
8. Pasko I. Funktsii khudozhnoi detali v malii prozi V. Pidmohylnoho pro trahediiu holodu 1921 – 1922 rokiv [Functions of artistic detail in V. Pidmohylny's short prose about the tragedy of the famine of 1921 – 1922]. *Secrets of the literary text*. Dnipro: Lira, 2016. № 19. P.88–99. [in Ukrainian].
9. Pidmohylnyi V. Opovidannia. Povist. Romany [Story. Novels]. *Kyiv: Naukova dumka*, 1991. 800 p. [in Ukrainian].
10. Pidmohylnyi V. Problema khliba: opovidannia [The problem of bread: story]. *Kyiv: Masa*, 1927. 218 p. [in Ukrainian].
11. Polishchuk N. Filosofiia i literatura u konteksti yevropeiskoho modernizmu. Intelktualizm Valeriana Pidmohylnoho [Philosophy and literature in the context of European modernism. Valerian Pidmohylny's intellectualism]. *Philosophical thought*. 2011. № 1. P. 99–112. [in Ukrainian].
12. Stadnichenko O. Mala proza Valeriana Pidmohylnoho: ekzystentsiinyi aspekt [Valerian Pidmohylny's short prose: the existential aspect]. *Bulletin of Zaporizhia State University. Philological sciences*. 2001. № 4. P. 117–121. [in Ukrainian].
13. Tarnavskyi M. Mizh rozumom ta irratsionalnistiu: Proza Valeriana Pidmohylnoho [Between Reason and Irrationality: Prose by Valerian Pidmohylny]. *Kyiv: Pulsary*, 2004. 232 p. [in Ukrainian].
14. Tymofieieva O. Osoblyvosti psykhologizmu v malii prozi Valeriana Pidmohylnoho ta Lva Skrypnyka [Features of psychologism in the short prose of Valerian Pidmohylny and Lev Skrypnyk]. *Secrets of the literary text*. Dnipro: Lira, 2016. № 19. P. 172–183. [in Ukrainian].
15. Tolmacheva U. Cvetochynaya simvolika v povsednevnoj i prazdnichnoj kul'ture Kitaya [Floral symbols in the everyday and festive culture of China]. *Analytics of culturology*. 2011. №. 2 (20). P. 236–240. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsvetochynaya-simvolika-v-povsednevnoj-i-prazdnichnoj-kulture-kitaya>. [in Russian].
16. Khamedova O. Tilo i seksualnist u tvorakh V. Pidmohylnoho ta B. Antonenka-Davidovycha: filosofsko-kulturolohichna interpretatsiia [Body and sexuality in the works of V. Pidmohylny and B. Antonenko-Davidovich: philosophical and cultural interpretation]. *Current issues of Ukrainian literature and folklore*. 2016. № 24. P. 165–176. [in Ukrainian].
17. Khomiak T. Holod na pivdni Ukrainy u 1921–1922 rr. ta yoho khudozhnia interpretatsiia Valerianom Pidmohylnym [The famine in the south of Ukraine in 1921–1922 and its artistic interpretation by Valerian Pidmohylny]. *Southern Ukraine of the XX century. Zaporizhzhia*, 1998. № 1 (4). P. 146–150. [in Ukrainian].
18. Tsiupiak I. Sotsiopsykholohichna model vartisnosti liudyny v novelakh Valeriana Pidmohylnoho [Socio-psychological model of human value in Valerian Pidmohylny's short stories]. *Secrets of the literary text*. Dnipro: Lira, 2016. № 19. P. 113–119. [in Ukrainian].